

Soortenbeleid in beekdalen: dwingend keurslijf of handig hulpmiddel?

Veldwerkplaats Beekdallandschap

Verlag Esperloop, 23 juni 2008

Inleiders: Dick Groenendijk, Vlinderstichting, Chris van den Hoven, Staatsbosbeheer

Doel: Uitwisseling beheerservaringen en kennis uit onderzoek

Er valt vaak veel te halen in beken en beekdalen door hun biodiversiteit. Kan die biodiversiteit helpen om ontwikkeling voor elkaar te krijgen, dat was de vraag die centraal stond in deze veldwerkplaats. Biodiversiteit trekt bijzondere soorten aan. Dit kan een beheerder zien als een dilemma, omdat bijzondere soorten vaak extra aandacht vragen. Het bezoek aan de Esperloop bewijst het tegenovergestelde: in het dal van de Esperloop heeft de aanwezigheid van de Gewone bronlibel (*Cordulegaster boltonii*) de werkzaamheden in een stroomversnelling gebracht.

De Gewone bronlibel

De Gewone bronlibel is een kenmerkende soort van koele, zuurstofrijke bronbeekjes en beschaduwde bovenlopen van schone beken die door kwel worden gevoed. Deze bijzondere soort komt in Nederland slechts op vier plaatsen voor: Meinweg (Herkenbosch), Haeselaarbroek (Echt), De Plateaux (Valkenswaard) en in de Esperloop bij Bakel.

De Gewone bronlibel heeft een relatief lang leven als larve. Hij kan wel 4 tot 6 jaar in het sediment langs de beek zitten, wachtend op gunstige omstandigheden om vervolgens in juni uit te sluipen. De Esperloop is geschikt voor de gewone bronlibel omdat deze voldoet aan een aantal belangrijke eisen:

- hoge zuurstofconcentratie in het beekwater,
- geschikte plek voor larven om zich in te graven,
- aanwezigheid van bos om te jagen, paren en te overnachten.

Bij de Esperloop aangekomen, waar we binnen vijf minuten al een Gewone bronlibel zien, vertelt boswachter van Staatsbosbeheer Chris van den Hoven dat het belangrijk is dat een beek niet 'schoon' is. Natuurlijke obstakels, zoals afgevalen boomtakken in het water, en oevers die begroeid zijn met bomen, struiken en ruigtekruiden zijn juist goed voor de beek. Zij zorgen namelijk voor de mozaïekstructuur in de beek, waardoor de stroomsnelheid varieert. Deze stroomsnelheid en de schaduw van de bomen aan de oevers zorgen voor een hoge zuurstofconcentratie. Ook de kwel levert een bijdrage aan de hoge zuurstofconcentratie. De Esperloop bevindt zich op de Peelrandbreuk, waardoor er schoon ijzerrijk water omhoog komt. Van deze wijstverschijnselen profiteert de Esperloop en daarmee de Gewone bronlibel. Een geschikte plek voor de larven is het sediment van zand en detritus (dood organisch materiaal). Om deze situatie te creëren is naast bladval ook meandering noodzakelijk, waardoor stroomluwe plekjes ontstaan.

Rol van het waterschap

Een belangrijke partij bij de ontwikkeling van de Esperloop is het Waterschap Aa en Maas geweest. De eerste stap hebben zij gezet, namelijk de Esperloop afscheiden van het water uit de Maas. Daarna heeft Staatsbosbeheer aan het Waterschap gevraagd de beek minder intensief te beheren. Dat is vanaf 1998 ook gebeurd. Dit heeft er toe geleid dat er door het op gang brengen van processen in natuurlijke ontwikkelingen een situatie ontstond, in en om de beek, die geschikt bleek voor de Gewone bronlibel. Niemand van de beherende organisaties had vooraf op de vestiging van de Gewone bronlibel gerekend, omdat de dichtstbijzijnde populatie van de soort op enkele tientallen kilometers verwijderd is. De aanwezigheid van de Gewone bronlibel was vervolgens een stimulans om de Esperloop nog meer als een natuurlijke beek te gaan beheren. Voorheen beheerde het Waterschap de beek namelijk als een sloot: voor het grootste deel van de Esperloop in het natuurgebied werd al het vuil verwijderd, ook het bladafval en de takken.

Het waterschap heeft in 1992 in de Esperloop een aantal stuwtjes geplaatst om het water langer in het natuurgebied vast te houden. Nadat de Esperloop in 1996/1997 en in 2000 is drooggevallen, heeft het waterschap in de benedenloop er nog een aantal stuwtjes bij geplaatst.

In langdurige droge zomers vallen bepaalde delen van de beek nog steeds droog. Om toch in deze droge perioden de Esperloop van voldoende water te voorzien, is het waterschap bezig om de oppervlakte van het inzigtgebied in de omgeving bovenstrooms van de Esperloop te vergroten. Met deze maatregel wil het waterschap de daar aanwezige kwel naar de Esperloop toe leiden.

Tenslotte is er nog de bedreiging van het riooloverstort bij Geneneind te Bakel. Bij te veel hemelwater vanuit Bakel wordt het overtollige rioolwater afgevoerd naar de Esperloop, met alle desastreuze gevolgen van dien. Het waterschap is in overleg met de gemeente Gemert-Bakel om een goede oplossing voor deze structurele bedreiging te vinden.

Landbouw

De Esperloop heeft in de bovenloop nog een afwaterende functie voor de landbouw. Dit betekent dat er landbouwwater door de Esperloop gaat. De filosofie van het waterschap is wel dat er geen landbouwwater door een natuurgebied dient te gaan. Maar helaas kan dat niet altijd. Om te voorkomen dat vervuild landbouwwater de benedenloop bereikt, wordt bij de inlaat van het landbouwwater minimaal geschoond door het waterschap. Hiervoor is er veel beplanting aanwezig die de fosfaten uit het landbouwwater binden en daarmee uit het water halen. Het beheer is hier dus aangepast naar een extensief beheer. Op deze manier wordt geprobeerd een evenwicht te vinden tussen landbouw en natuur.

Een manier die in bijvoorbeeld De Dommel is toegepast is actief randenbeheer. In de regeling Actief Randenbeheer Brabant staat naast waterkwaliteit ook biodiversiteit centraal.

Perceelsranden langs watervoerende sloten gaan fungeren als buffer tegen verontreiniging van oppervlaktewater. Bovendien bieden ze ruimte voor natuurlijke ontwikkeling die leidt tot meer biodiversiteit. Actief Randenbeheer Brabant is een regeling voor agrarisch ondernemers die willen meewerken aan schoner oppervlaktewater en meer biodiversiteit in het Brabantse buitengebied. Voor het aanleggen van bufferstroken tussen sloten en teeltgewassen krijgen deelnemers aan de regeling een vergoeding (zie ook www.randenbeheerbrabant.nl).

De keuze om geen landbouwwater door de beek te laten stromen, zou voor de Esperloop het risico betekenen dat deze droogvalt. Er is hier dus bewust gekozen om wel landbouwwater door de beek te laten stromen om op deze manier de beek te voeden.

Zonering recreatie

Het zoneren van recreatie is erg belangrijk voor biotoopbescherming. In het verleden werd de Esperloop vanaf de beheerpaden doorkruist door mountainbikers, wildmotorcrossers en ook ruiters. Daarmee werden de oevers van de Esperloop zodanig beschadigd dat beekbegeleidende vegetatie en daarmee bijzondere biotopen dreigden te verdwijnen. Door deze doorgangen met

houten afzettingen te blokkeren is een eerste stap gezet om een zonering te realiseren en daarmee de oevers te beschermen op die plaatsen. Daarnaast zijn op minder kwetsbare plaatsen over de Esperloop een aantal bruggetjes geplaatst om wandelaars en indertijd ook mountainbikers de mogelijkheid te geven de beek over te steken, zonder schade toe te dienen aan de oevers.

Laatste zoneringen zijn gemaakt in 2004 bij de uitvoering van de Reconstructiewet waarvan de gemeente Gemert-Bakel destijds een pilotgemeente was. De zoneringen rondom de Esperloop waren: gemarkeerde wandelroute aan één zijde van de oever, mountainbikers een alternatieve gemarkeerde route niet langs kwetsbare gedeelten van de Esperloop, idem voor de ruiters. Deze routes zijn uitgezet in overleg met clubs, gemeente, waterschap, grondeigenaren, omwonenden, boeren en Staatsbosbeheer en andere terreinbeherende instanties.

Begrazing

In het natuurgebied De Grotelsche Heide waar de Esperloop doorheen loopt vindt begrazing door runderen plaats. Deze gebruiken een aantal plekken van de Esperloop als oversteekplaats en doorwaadplaats. Dit zijn vaak de stukken met slib en een minerale bodem die juist geschikt zijn voor de Gewone bronlibel om haar eitjes af te zetten. Dit brengt het gevaar met zich mee dat de larven vertrapt worden door de runderen. Ingrid van Westerlaak (Staatsbosbeheer): "Het is een cyclisch probleem." Doordat de runderen de Esperloop op een aantal plaatsen oversteken, creëren zij een mozaïekpatroon van slib en zand die geschikt zijn voor ei afzetting en leefruimte voor de larven van de Gewone bronlibel. Maar de runderen vertrappen deze larven vervolgens ook weer. De vraag die hier dus speelt is of de runderen uit het natuurgebied moeten? Nee, is het antwoord. De runderen spelen een belangrijke rol bij het open houden van het landschap wat ook heel belangrijk is voor het vergroten van de biodiversiteit, vindt Chris van den Hoven, boswachter van dit gebied. Een oplossing zou kunnen zijn om met natuurlijk materiaal, zoals boomstammen en takken, een barrière te maken voor de runderen om de Esperloop over te steken, dan wel te doorwaden, bij delen die geschikt zijn voor de Gewone bronlibel. Deze oplossing zou maar van tijdelijke aard zijn, omdat de runderen het 'cyclische probleem' weer elders in de Esperloop zullen gaan veroorzaken.

Verdere ontwikkeling Esperloop

De Esperloop beschikt nog over een aantal oude meanders die eventueel weer aangetakt zouden kunnen worden. Dit is ook een wens van Staatsbosbeheer. Maar is het wel zo slim om deze meanders weer aan te takken? Een uitbreiding van de Esperloop betekent namelijk ook dat er meer water nodig is. De mensen van het waterschap adviseren om eerst de waterhuishouding goed op orde te hebben, voordat de meander aangetakt wordt. Dit betekent dat als er water voldoende is de meander aangetakt zou kunnen worden en er daardoor meer lengte aan geschikte beekbiotopen ontstaat. Hoe? Zie onder het kopje 'Rol van het waterschap'.

Conclusie

Uit deze veldwerkplaats bleek wel weer dat het belangrijk is dat waterschap, grondeigenaren o.a. landbouwers, gemeenten en terreinbeherende organisaties als Staatsbosbeheer met elkaar in gesprek gaan en zondig samenwerken. Waterschappen kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan natuurbeheer. Soortenbeleid in beekdalen kan daarbij zeker een hulpmiddel zijn. Kijk maar naar de Esperloop!!!

Voor meer informatie:

Dick Groenendijk (De Vlinderstichting) - dick.groenendijk@vlinderstichting.nl, tel. 0317-467346

Chris van den Hoven (Staatsbosbeheer) - c.hoven@staatsbosbeheer.nl, 0485-381202/06-21280941

